

PŘEDMLUVA

Aby se čtenář netrápil otázkami ohledně názvu a podnázvu mého vyprávění, ozřejmím nejdříve tu druhou část, tedy podtitul.

V prvé řadě jsem všechny události zapisoval bez ladu a skladu, na koleni, do malých notesů, na různých místech, kdekoli mě zrovna zastihl život a kdykoli se naskytla vzácná chvílka, kdy mě primárně nezaměstnávalo kreslení.

Zadruhé, tyto poznámky zachycují dobu, kdy systém celou zemi donutil padnout.

Zatřetí, jedná se o torzovité vzpomínky klučiny, který musel žít hezkou řádku let pod taktovkou vítězných pochodů ve zvykaném systému sirotčinců v Sovětském svazu se všemi jeho hroznými žvásty, stejně jako celá řada jiných malých pokusných králíků.

Ale zároveň to jsou opravdu zápisky, které neusilují o nějaké filosofické, sociologické nebo jakékoli další hluboké závěry. Jsou to jen zápisky psané na koleni.

„Pokřtěni křížem“ je starý výraz bývalých trestanců ruských věznic, které byly postavené do tvaru kříže. Užívali ho uvěznění příslušníci kriminálního podsvětí, jejichž řady během stalinských let rozšířili političtí vězni. Tento výraz je obsáhlý a nejednoznačný.

Matko Broňo, udělej ze mě špiona

Moje úplně první vzpomínka, kterou si vybavím, se pojí se stropem. Asi protože jsem byl dost často nemocný, anebo je tu ještě jiný důvod...

Narodil jsem se ze strachu: otce Stěpana zavřeli kvůli jeho práci v kybernetice, a tak mě matka porodila dva měsíce před termínem.

Rád jsem ležel v posteli a očima cestoval po třívrstvé ozdobné římsě, která zkrášlovala vysoký strop mého pokoje. Dokázal jsem si celé hodiny prohlížet ty fantastické zákruty se zvláštními stonky a lístky a v mysli cestovat klikaticími se průhyby mezi nimi, jako v labyrintu. Když pak bylo za oknem špatné počasí, mohl jsem se pod tím největším z nich schovat. A když bylo světlo, hlavně když svítilo slunce, mohl jsem přelout po hladině stropu do jeho středu, k přepychové barokní rozetě, a po starém barokním lustru se třemi andělíčky, z nichž každý držel svícen se třemi svíčkami, jsem se spustil, celý unavený, k sobě do postele.

Moje druhá vzpomínka se pojí ke křtu a katolickému kostelu na Něvském prospektu. Do ní se už zapojily všechny mé smysly. Abych to upřesnil: nepamatuju si, o co tam šlo, jen vím, co se tam dělo. Strýček kněz se mnou něco dělá, chlapci v bílém máchají blyštivými kovovými hračkami, které se podobají vánočním ozdobám, ale valí se z nich kouř. Je tam spousta bílého, všechno je bílé – oblečení, květiny, světla. Zápach kouře je pro mě neznámý a vzdálený a připadá mi, že jsou všichni trošku ve spěchu, a na tom všem je něco nepřírozeně znepokojujícího.

Obvykle se směju poměrně dost, někdy je to až podezřelé, jak si říkávala moje matka Broňa. Tady mi ale do smíchu vůbec není.

Také si pamatuju na schody, které vedly do kostela. Byla to moje první zkouška v životě (otcovo zatčení si pochopitelně pamatovat nemůžu). Z nějakého důvodu mě nutili, abych je překonával sám – s enormním úsilím, všemi myslitelnými způsoby: nejen nohama, ale i pomocí kolen a rukou nebo tím, že jsem se přes ně překulil... Očividně jsem byl v té době velmi maličký.

Byl to můj první vstup do světského života, první divadlo v životě, první světlo v životě, první hudba a první láska, i když tu jsem si tehdy ještě neuvědomoval. Kdyby tohle všechno v mé paměti nebylo, pak by můj osud byl pravděpodobně jiný.

Psal se už rok 1939, když jsem konečně začal mluvit. Rozmluvil jsem se na sklonku podzimu, ale jen polsky. Moje matka Broňa byla totiž Polka a ruský otec seděl ve Velkém domě, jak se přezdívalo petrohradské budově Státní bezpečnosti. Předtím jsem se jen usmíval, jakmile se mnou lidé zkoušeli mluvit, dokonce jsem se usmíval mnohem víc, než bylo třeba. Sedím tam, zamazaný od všeho možného, a usmívám se... A pak jsem najednou začal mluvit a řekl toho rovnou docela dost. Matka Broňa se, zcela pochopitelně, zaradovala, a dokonce i přichystala polský oběd – s čočkou, mrkví a hosty.

Na druhý den ráno si pro ni přišli. Nejdříve vstoupila do chodby správcová Faina, Tatarka, poté zdvořilý voják s deskami v ruce a za ním ještě někdo.

Zdvořilý voják se začal matky vyptávat na příjmení a křestní jméno, několikrát se zeptal, jestli je Polka, a ti ostatní se jí mezi tím přehrabovali ve věcech, prohledávali stoly, postele. Já se jim pokoušel vysvětlit, že doma žádné štěnice nemáme, ale ráčkoval

jsem u toho a mluvil polsky. Matka poprosila Fainu, aby zavolala Janka z přízemí, zda by si mě mohl vzít k sobě. Když Janek přišel, Broňa mi požehnala ve jménu Matky Boží a políbila mě. Felja, můj nejstarší bratr, seděl celou tu dobu u okna na židli a mlčky se pohupoval. Už tenkrát byl zvláštní.

Tatarka Faina se nade mnou, nedonošencem, slitovala, a proto mě dala Polákům z přízemí „na opatrování“. Záhy přivedla i Felju, který byl velmi roztrpčený: neodvedli si ho do Velkého domu a řekli mu, že na špiony jsme ještě moc malí, ale že za krátko nás dají do nějakého děcáku.

Ano, tenkrát jsem byl hodně malý. U kmotra Janka, uměleckého truhláře z Polska, jsem celé dny putoval pod stoly, sedačkami, lenoškami a důkladně prostudovával konstrukce podnožek a vůbec všeho, co se dalo podlézt. Jednou jsem v jedné škvíře pod podnožkou objevil něco, co bylo přede všemi schované, a byl jsem za to potrestán.

Je třeba říct, že se mi Jankova truhlařina moc líbila. Obzvláště jsem si zamiloval hobliny. Vypadaly nádherně a krásně voněly. Dokonce jsem je i zkusil sníst.

Pamatuju si ještě, že Felja, poté co ho ve škole zmlátili proto, že náš otec byl špion, dlouho stál u Jankovy velké zeměpisné mapy, jezdil po ní prstem a snažil se přijít na to, kam odvezli otce a matku Broňu. Od té doby jsem po celý život cítil ke škole jistý odpor. Janek tvrdil, že otce a matku odvezli do Velkého domu.

Ale co to bylo za dům? A proč tam odvázejí špiony?

Představoval jsem si, že někde v hustém lese s těmi nejvyššími stromy stojí podobně jako v pohádce O Palečkovi Velký dům, kde žijí bratři a sestry, kteří jsou špioni. Co to ale takové špionství je, to kromě nich nikdo neví. Je to velké tajemství.

A to je důvod, proč ten les musí být hustý a dům Velký. A takové mrňouse, jako jsme byli my, tam nikdo nebere. Ale já tam přesto chtěl. Když můj bratr Felja umřel v blázinci na zápal plic, zůstal jsem úplně sám.

Poslali mě do státního sirotčince a můj život propadl státu. Neznalost ruštiny mě přiměla být zase zticha a nemluvit, protože moje polské šišláni vrstevníky často rozčilovalo a bylo pro mě nebezpečné, protože si mysleli, že se jim vysmívám, a tak jsem opět nadlouho oněměl. Převáželi nás z města do města, ze západu na východ, dál od války, až jsem nakonec skončil na Sibíři, poblíž města Omsk. Všichni kluci kolem, kteří už uměli mluvit, na mě rusky křičeli, a abych aspoň něco pochopil, tak mi dokonce i nadávali a občas se se mnou taky rvali:

„Proč tak šišláš, ty hade jeden, to neumíš rusky?!“

Tak jsem se učil rusky a do svých čtyř a půl let vůbec nemluvil. Domluvil jsem se se všemi, ale nic jsem neříkal, choval jsem se jako Turgeněvův Mumu, předstíral jsem, že jsem němý. Mluvit rusky jsem začal, což jsem ani sám nečekal, už během války.

Jídlo jsme jedli z plecháček – žádné talíře jsme neměli, jen plechové hrnečky a lžíce. Polévka, druhé jídlo, pokud bylo, a čaj – vše se jedlo z jednoho hrnečku. To se považovalo za normální. Do jídelny nás vpustili, až když všechny hrnečky stály na stole. Do té doby se horda hladových kluků mačkala u dveří. Jakmile se otevřely, hnali jsme se, jako zvířátka, ke svým hrnečkům. Jednou k našemu stolu posadili uhrovitého a usmrkaného přespolníka (cizího prcka, který nebyl náš), a tenhle kluk, který nás všechny předběhl, si zničehonic oblízl svůj špinavý prst a všem na očích ho postupně namočil v každém hrnečku. A vtom jsem řekl nahlas něco v ruštině – sám jsem tomu nerozuměl, ale nějak to

souviselo s jeho matkou. Špinavý kluk ztuhl úžasem a ti ostatní se vyděsili: vždyť já jsem přece nikdy nemluvil, byl jsem hluchoněmý – a najednou jsem promluvil, a navíc ještě takhle. Od té doby jsem mluvil rusky a postupně zapomínal na svůj rodný jazyk.

Odběhl jsem teď ale od toho nejdůležitějšího, tedy od věcí, které nám, sirotkům pod dohledem NKVD, Lidového komisařiátu vnitřních záležitostí, dělaly starosti, a od problémů, které jsme museli mezi sebou řešit:

„Můžou být vůdci taky lidmi, anebo musejí být jen vůdci a nikým jiným? A mají povinnost nosit knír?“

„Kdo je lepší: špion, anebo nepřítel lidu? Nebo je to jedno? Vždyť tu jsme všichni dohromady.“

Když se chlapci viděli poprvé, ptali se:

„Seš špion?“

„Ne, jsem nepřítel lidu.“

„A co když jsi obojí, jako třeba já?“

A pak taky:

„Proč je soudruh Lenin dědeček? Vždyť přece neměl žádná vnoučata. Je to proto, že měl vousy, anebo kvůli tomu, že je mrtvý?“

„Soudruh Stalin je kamarádem všech dětí. To znamená, že je i náš kamarád?“

Nejstarší kluk mezi námi už to nemohl déle vydržet, a tak se na Stalina zeptal soudružky vychovatelky. Ta se nejdřív úplně zhrozila, pak ho chytla za flígr a odvěkla ho k dozorcímu, který měl zrovna službu – slyšeli jsme, jak tam kluk hrozně brečí. Měli jsme spoustu, spoustu otázek.

Já sám jsem byl přesvědčený, že špionství není zas tak špatná věc. Můj ruský otec Stěpan nemohl být špatný člověk. Na to byl až moc fajn a hezký, jak je vidět na jeho fotografii. A moje drahá

matka mi něžně zpívala ukolébavky: „Spi, děťátko spi, Bůh ochrání tvé sny...“ nebo:

*Z popielnika na Edwasia
Iskiereczka mruga,
Chodź! Opowiem ci bajeczkę,
Bajka będzie długa.¹*

Ach, matko Broño, udělej ze mě špiona. Budu s tebou mluvit po polšce.

---

¹ Jiskřička z popela mrkla na Eduarda. Pojď, povím ti pohádku, ta pohádka bude dlouhá. (Pozn. překl.)